

IRENEUSZ BIENIECKI
(AKADEMIA POMORSKA W SŁUPSKU)*

Służba i życie codzienne personelu Flotylli Rzecznej Marynarki Wojennej na Polesiu w latach 1919–1939

Streszczenie. W artykule zaprezentowano organizację służby i życia codziennego marynarzy, podoficerów i oficerów Flotylli Rzecznej Marynarki Wojennej funkcjonującej na Polesiu w latach 1919–1939. Omówiono m.in. takie zagadnienia jak: przebieg służby na jednostkach pływających i w pododdziałach, warunki życia i służby, organizację i przebieg szkolenia, działalność kulturalno-oświatową i sportową oraz działalność społeczną personelu.

Słowa kluczowe: Flotylla Rieczna na Polesiu, życie i służba marynarzy Flotylli Rzecznej.

Wprowadzenie

Wojskowe jednostki przeznaczone do prowadzenia działań na wodach śródlądowych powstały u progu narodzin II Rzeczypospolitej. Flotylle rzeczne były integralną częścią nowej formacji – Marynarki Wojennej (MW). Tworzono je w specyficznych warunkach i zupełnie od podstaw. Pomimo licznych trudności, z chwilą odzyskania niepodległości przez państwo polskie, ten nowy rodzaj sił zbrojnych stał się faktem. Do roku 1939 formacja ta ukształtowała swoją organizację, podległe sobie służby i jednostki, wśród których Flotylla Pińska stanowiła drugą co do wielkości, po flocie morskiej, liczącą się siłę¹.

Flotylla Wiślana i Pińska były rzecznyimi jednostkami wojskowymi, przeznaczonymi do prowadzenia działań na wodach śródlądowych. Pierwsza z nich funkcjonowała od 23 grudnia 1918 r. do jesieni 1925 r., natomiast druga od 19 kwietnia 1919 r. do 29 września 1939 r.²

* Wydział Nauk o Zarządzaniu i Bezpieczeństwie, Instytut Bezpieczeństwa Narodowego, e-mail: bieniecki.ireneusz@vp.pl.

¹ Lista załogi I dywizjonu monitorów z 23.10.1920 r., Centralne Archiwum Wojskowe w Warszawie [dalej: CAW], Akta Kierownictwa Marynarki Wojennej [dalej: Akta KMW], teczka 570, k. 1.

² *Vide*: J. Dyskant, *Wojenna Flotylla Wiślana Polskiej Marynarki Wojennej (grudzień 1918 – październik 1925)*, „Studia i Materiały do Historii Wojskowości” 1988, t. XXXI, s. 203–274;

I chociaż dzisiaj istnienie jednostek wojskowych tego rodzaju wydaje się anachronizmem, to jednak w okresie międzywojennym flotylle rzeczne na tle rodzących się wówczas koncepcji zastosowania różnorodnych rodzajów wojsk szybkich na polach przyszłej wojny nie budziły tylu kontrowersji. Niemniej już wówczas zdawano sobie sprawę z ograniczonych możliwości ich zastosowania. Jednak w tym przypadku przeważyły doświadczenia wynikające z minionych wojen, w tym również Polski z Rosją Radziecką. W ocenie wielu decydentów istniała potrzeba utrzymania Flotylli Pińskiej. Dopiero rok 1939 potwierdził, że w nowoczesnej wojnie nie ma miejsca dla flotylli rzecznych.

Powstanie i rozwój organizacyjny Flotylli w latach 1919–1939

Po zakończeniu wojny z Rosją Radziecką, 1 stycznia 1922 r. wprowadzono pokojową organizację MW. Zgodnie z nią flotylle rzeczne wraz z ich dowództwami i portami na rzekach uznano za części składowe tej formacji. W myśl tego dokumentu utworzono Inspektorat flotylli rzecznych, sprawujący kontrolę nad tymi jednostkami, w zakresie poziomu i charakteru wyszkolenia personelu, gotowości bojowej i technicznej. Inspektorat upoważniono do opracowywania stosownych zarządzeń dla szefa Kierownictwa Marynarki Wojennej (KMW).

Kierowanie flotyllami rzeczными (Wiślaną i Pińską) spoczywało na ich dowództwach. Dowódcy flotylli w okresie pokoju podlegali w zakresie dyscypliny ogólnej i spraw lokalnych dowódcom Okręgów Korpusów (OK), na terenie których jednostki te stacjonowały, natomiast we wszystkich innych sprawach szefowi KMW. Na wypadek działań wojennych dowódcę flotylli podporządkowywano temu przełożonemu, który dowodził całością sił na danym terenie zgodnie z ogólnym planem operacyjnym³.

W lutym 1938 r. (w ramach planu wojny „Wschód”) opracowano nowy plan mobilizacyjny „W”, który był wspólny dla wojny na wschodzie i zachodzie (zmodyfikowany w maju 1939 r. i oznakowany jako „W 2”). Zgodnie z nim, Flotylla Pińska na stopie wojennej miała się składać z dowództwa (wraz z grupą sztabową), trzech dywizjonów bojowych (w każdym – grupa monitorów, grupa kutrów uzbrojonych, statek uzbrojony OPL i krypy mieszkalne), eskadry lotnictwa rzeczno-gazowego (wodnosamoloty i środki pływające), oddziału minowo-gazowego (statek minowy oraz 2 sekcje trałowców rzecznych), oddziału łączności (pluton łączności lądowej, grupa kutrów meldunkowych, krypa-baza, posterunek obserwacyjny „Nyrca”), oddziału desantowego (kompania strzelecka, statek-baza), bazy wysuniętej (grupa taborów bojowych, grupa taborów transportowych, pogotowie

idem, *Flotylle Rzeczne i ich miejsce w planach wojennych II Rzeczypospolitej*, „Przegląd Morski” 1989, nr 4, s. 65–82; I. Bieniecki, *Flotylla Rieczna Polskiej Marynarki Wojennej w Pińsku w latach 1925–1935 w świetle sprawozdań inspektorów armii i oficerów Korpusu Kontrolerów*, Toruń 2005, s. 1–302.

³ Pokojowa organizacja MW z 23 XII 1921 r., CAW, Akta KMW, teczka 126, k. 1, 2, 5, 9, 10.

techniczne), portu wojennego (komenda, warsztaty portowe, kompania portowa, tabor portowy) i batalionu zapasowego (kompania strzelecka i kompania specjalistów rzecznych).

Ogółem w skład tej jednostki wchodziło 2082 żołnierzy, w tym 112 oficerów. Flotylla posiadała: 6 monitorów, 3 kanonierki, 6 statków uzbrojonych, 1 statek sanitarny, 25 kutrów uzbrojonych i meldunkowych, 7 trałowców oraz 70 jednostek pomocniczych. Uzbrojenie jej stanowiło: 9 haubic 100 mm, 16 dział 75 mm, 3 działa 40 mm, 19 dział 37 mm, 10 enkaemów 13,2 mm, 98 cekaemów, 29 erkaemów, 1707 kb i 171 pistoletów wojskowych. Dodatkowo z taboru cywilnego żeglugi śródlądowej rekwirowano 10 statków na holowniki oraz 18 różnych kryp transportowych. Mobilizację sił i środków dla flotylli przeprowadzała komenda Portu Wojennego w Pińsku, a czasy mobilizacji były stosunkowo krótkie (od A1. + 1 do A1. + 96). Wyjątek stanowił batalion zapasowy, który mobilizowano w czasie 5 dni od ogłoszenia mobilizacji powszechnej.

Z dniem 1 października 1938 r. we flotylli wprowadzono organizację pokojową, która różniła się częściowo od organizacji wojennej. Zgodnie z nią w skład jednostki podlegającej bezpośrednio szefowi KMW wchodziły: dowództwo, 3 dywizjony bojowe, eskadra lotnictwa rzeczno, oddział minowo-gazowy, oddział łączności, baza wysunięta, port wojenny, kadra i warsztaty portowe. Personel jednostki liczył 1147 osób, w tym 78 oficerów⁴.

Tok służby na jednostkach pływających i w pododdziałach

Specyfika pełnienia służby i życia codziennego we flotylli wynikała z organizacji szkolenia jej personelu. Na początku lat dwudziestych roczny czas służby jednostek pływających we flotyllach rzecznych składał się z dwóch podstawowych etapów – okresu pozostawania w kampanii czynnej i czasu zwanego rezerwą. W jednostkach tych kampania czynna rozpoczynała się ok. 15 kwietnia, a kończyła 15 listopada każdego roku. Obejmowała ona 7 miesięcy, z których po połowie przeznaczano na czynne pływanie oraz postój na kotwicy. Przez pozostałe 5 miesięcy jednostki pływające pozostawały w rezerwie⁵.

Również na początku lat trzydziestych obowiązywał, ustalony przez KMW, podział czasu pełnienia służby przez jednostki pływające flotylli na trzy zasadnicze okresy: kampanii czynnej, trwającej 6 miesięcy, w czasie której każda jednostka pływająca miała się znajdować w ruchu przez 5 dni w miesiącu (120 godzin), rezerwy trwającej 1 miesiąc i okresu uzbrojenia.

Powyższy podział nie odpowiadał jednak warunkom, w jakich działała flotylla. W jednostce tej można było wyodrębnić tylko dwa zasadnicze etapy służby:

⁴ J. Dyskant, *Flotylla Rieczne i ich miejsce w planach wojennych II Rzeczypospolitej*, „Przełęcz Morski” 1989, nr 4, s. 77–78.

⁵ Program służby jednostek pływających MW w 1922 r., CAW, Akta KMW, teczką 443, k. 1.

kampanii czynnej, trwającej przeciętnie od 5,5 do 7 miesięcy oraz połączonego okresu rezerwy i przygotowania do kampanii czynnej. Faktycznie sytuacja przedstawiała się tak, że z momentem zakończenia kampanii czynnej przez jednostki pływające podlegały one natychmiastowym pracom remontowym i konserwacyjnym (w tym czasie wykonywano również prace związane z przygotowaniem jednostek do kolejnej kampanii). Prace te realizowano przy uwzględnieniu możliwości, jakie dawało zaplecze w postaci Warsztatów Portowych Marynarki Wojennej (WPMW) w Pińsku (i warsztatów czołowych). Limitował je również stan zatrudnienia pracowników (ulegający okresowym wahaniom) oraz stan załóg jednostek pływających, które uczestniczyły w przygotowaniu obiektów i prowadzonych remontach⁶. Organizację zajęć marynarzy po zakończeniu kampanii czynnej tak oceniał jeden z podoficerów flotylli: „Następnie odbywa się uroczyste opuszczenie bandery, poczym marynarze, przydzieleni na krypy (barki) mieszkalne, rozpoczynają tam pracę według programu zimowego. Część marynarzy zostaje przydzielona do szkoły specjalistów, część zaś zajmuje się konserwacją, remontem i oczyszczaniem statków. Rozbierają wszystko i sprawdzają silniki, wszystkie maszyny, aby z nastaniem kampanii były w zupełnej gotowości. To samo dzieje się z uzbrojeniem, gdzie nasi artylerzyści, torpedo-minerzy, strzelcy i rusznikarze mają pole do popisania się dbałością i pieczą nad powierzonym im sprzętem. Gdy mróz skuje rzekę, a śnieg pokryje statki następuje oczyszczenie monitorów ze śniegu i obrąbywanie lodu naokoło statków, aby napór lodu ich nie uszkodził. W oznaczonych godzinach odbywają się wykłady fachowe, naukowe i oświatowe, na których każdy może przypomnieć sobie wiadomości, których dawniej uczył się w szkole lub nauczyć się nowych [...]. Na parę tygodni przed rozpoczęciem kampanii praca wre w przyspieszonym tempie nad ostatecznym doprowadzeniem statków do gotowości, przy czym najwięcej pracy mają nasi artyści-pendzlarze, którzy muszą ustroić jednostki w nową szatę koloru bojowego”⁷.

Analiza toku służby i jej organizacji na jednostkach pływających i w pododdziałach Flotylli Pińskiej pozwala stwierdzić, że był on uwarunkowany czasową (okresową) gotowością tej jednostki do działań bojowych w okresie od wiosny do jesieni. Jednocześnie organizacja służby była podporządkowana celowi nadrzędnemu, jakim był proces właściwego wyszkolenia marynarzy, przygotowania ich do działań bojowych i utrzymania gotowości bojowej. Dlatego też od wiosny do jesieni personel flotylli uczestniczył w ćwiczeniach terenowych, natomiast okres zimy przeznaczano na remonty i przygotowanie sprzętu oraz szkolenie teoretyczne.

⁶ Pismo oficera technicznego Flotylli Pińskiej – ppor. mar. inż. J. Sielanki do oficera technicznego portu z 26 I 1933 r., CAW, Akta KMW,teczka 119, k. 1.

⁷ S. Korsak, *Flotylla Pińska w zimie*, „Żołnierz Polski” 1931, nr 4, s. 84; *Regulamin Służby na Okrętach RP (RSO)*, Warszawa 1932, CAW, Dział wydawnictw fachowo-wojskowych, sygn. 511, k. 1–2.

Warunki życia i służby

Najbardziej uciążliwe warunki życia marynarzy flotylli występowały na początku lat dwudziestych. Tak o nich wspominał służący w tej jednostce Czesław Tomczyk: „W połowie kwietnia 1923 roku po zdaniu egzaminów awansowany zostałem na starszego marynarza z przydziałem do Flotylli Pińskiej [...]. Za pomieszczenia załogi dyonu [motorówek – I.B.] na postoju w porcie służyła zwykła barka rzeczna. Bez szafek i jakichkolwiek wygód sanitarnych. Jeżeli były ciepłe dni, to na naszej barce żyło się całkiem możliwie. Spaliśmy na zawieszonych hamakach, mycie i kąpiel w rzece, a zaprowiantowanie na jednym ze statków stojących w porcie lub na monitorze. Gorzej było, gdy nastawały dni chłodne i deszczowe. Podczas deszczu barka z góry przeciekała. Więc nieraz w ciągu nocy przenosiliśmy się z hamakami z miejsca na miejsce, gdzie by nie ciekło. Jedynym ogrzewaniem na chłodne dni był żelazny piecyk stojący na środku barki. Toteż każdy z marynarzy starał się podwiesić swój hamak w pobliżu piecyka, gdyż było tu cieplej. Ale zarazem wdychało się czad węglowy z piecyka”⁸.

W tak specyficznej jednostce wojskowej jak Flotylla Pińska dawały się we znaki również inne problemy, związane z codziennym życiem załóg jednostek pływających. Należała do nich kwestia właściwego wyżywienia marynarzy. W roku 1929 gen. Józef Rybak podczas inspekcji stwierdził, że na żadnej z jednostek pływających nie realizowano jadłospisu, ponieważ nigdy nie można było przewidzieć, jakie produkty zostaną dostarczone w ramach zaopatrzenia z komendy portu. W związku z powyższym uznał, że praktykowana w tej sytuacji próba obiadu mijała się z celem. O dużej dowolności w zakresie wyżywienia marynarzy podczas pływania świadczył również fakt, że w drugim dniu inspekcji załogi otrzymały posiłki składające się z kiełbasy, a nie ze świeżego mięsa⁹.

W tym czasie słabe zaplecze miała też służba medyczna jednostki. W latach 1928–1929 izba chorych flotylli dysponowała pomieszczeniem, w którym mieściły się tylko 4 łóżka dla chorych, co przy uwzględnieniu liczby marynarzy pełniących w niej służbę było niewystarczające¹⁰.

Na początku lat trzydziestych flotylla miała też znaczne trudności w zapewnieniu zaopatrzenia dla podległych pododdziałów, ze względu na ograniczoną ilość lądowych środków transportu. Przy personelu jednostki liczącym ok. 800 osób dysponowała ona tylko trzema parami koni taborowych, które wykorzystywano do przewozów¹¹.

⁸ C. Tomczyk, *Marynarska odyseja*, Gdańsk 1986, s. 11.

⁹ Raport gen. dyw. J. Rybaka z inspekcji Flotylli Pińskiej 27 V 1929 r., CAW, Akta Generalnego Inspektoratu Sił Zbrojnych, teczka 430, k. 16–17.

¹⁰ Raport KK 1928/1929 r., Opracowanie dotyczące MW (cz. II, z. 10), CAW, Akta Korpusu Kontrolerów [dalej: Akta KK], teczka 55, k. 23 i 25.

¹¹ Pismo dowódcy flotylli do szefa KMW z 5 VIII 1931 r., CAW, Akta KMW, teczka 117, k. 1.

Kolejnym problemem dającym się we znaki marynarzom flotylli były warunki zakwaterowania i zamieszkania. W latach dwudziestych flotylla nie posiadała koszar, a jej personel kwaterował na jednostkach pływających, częściowo w koszarach w Berezie Kartuskiej bądź nawet w budynkach dzierżawionych¹². Budowę nowych koszar w Pińsku zakończono dopiero w grudniu 1932 r. i obiekt ten oddano do użytkowania marynarzom¹³.

Bardzo źle przedstawiały się warunki zamieszkania kadry jednostki. KMW wielokrotnie występowało do Funduszu Kwaterunku Wojskowego (FKW) z postulatami dotyczącymi wybudowania w Pińsku domów dla rodzin wojskowych flotylli. Już w 1928 r. ówczesny prezes FKW (gen. dyw. Jakub Krzemieński) widział potrzebę budowy mieszkań dla oficerów i podoficerów zawodowych tej jednostki. Jednak realizacja tych zamierzeń nie doszła do skutku z powodu trudności związanych z nabyciem właściwych terenów budowlanych.

Problemy mieszkaniowe kadry flotylli znalazły nawet swoje odzwierciedlenie w publikacjach prasowych tego okresu. Istniejący stan rzeczy tak przedstawiał jeden z podoficerów jednostki: „Kto może z podoficerów zapłacić za 2 pokoje z kuchnią gotówką 960 zł. Stare budynki są tak zaniedbane i przepelnione robactwem, pluskwami, karaluchami i prusakami, że na samo wspomnienie dreszcze ogarniają, jak w takich warunkach można mieszkać. Mieszkania takie są w cenie do 720 zł rocznie. Wygląd jego jest dość pocieszający: kuchnia 2 m kwadratowe, resztę miejsca zajmuje pieczka rosyjska: jeden pokój 6 m kwadratowych, drugi 12 m kwadratowych, drzwi nie ma, okna otworzyć nie można, gdyż jest zabite, a w zimie zalepione, szyby posztukowane z kawałków, podłoga pochyła i pełno szpar, ściany krzywe, wyklejone tapetą, za którą urządzają harce myszy”¹⁴.

Pod koniec lat trzydziestych na terenie Pińska nadal brakowało mieszkań. W takiej sytuacji wynajęcie tańszego lokalu napotykało na znaczne trudności. Właściciele mieszkań żądali niejednokrotnie od lokatorów uregulowania opłat za kwatery za kilka miesięcy z góry. Bariera finansowa była szczególnie dotkliwa dla podoficerów zawodowych i pracowników cywilnych, otrzymujących najniższe uposażenie¹⁵.

Do wybuchu wojny sytuacja w tej dziedzinie we flotylli nie uległa poprawie. W połowie 1939 r. stan zakwaterowania osób uprawnionych do posiadania kwatery stałej uznano za katastrofalny. Na ogólną liczbę 159 osób uprawnionych, mieszkania służbowe miały zaledwie 32 osoby, co stanowiło 20%. Olbrzymia większość była zmuszona do wynajmowania mieszkań na terenie miasta (127 osób – 80%)¹⁶.

¹² Raport z kontroli budowy obiektów dla flotylli z 31 X 1932 r., CAW, Akta KK, teczek 605, k. 1.

¹³ Rozkaz nr 86 z 13 XII 1932 r., CAW, Rozkazy dowódcy Flotylli Pińskiej, s. 1.

¹⁴ M. Załeski, *Zakwaterowanie rodzin podoficerów zawodowych w Pińsku*, „Wiarus” 1931, nr 36, s. 780.

¹⁵ Pismo dowódcy flotylli do szefa budownictwa KMW w sprawie zwiększenia przydziału kwatery stałych dla personelu flotylli z 28 IX 1938 r., CAW, Akta KMW, teczek 672, k. 1.

¹⁶ Pismo dowódcy flotylli do szefa KMW, w sprawie zwiększenia przydziału kwatery stałych dla flotylli z 17 VII 1939 r., CAW, Akta KMW, teczek 672, k. 1.

Oceniając warunki życia i służby personelu Flotylli Pińskiej w latach 1919–1939 należy stwierdzić, że w odniesieniu do personelu niezawodowego warunki życia były dosyć uciążliwe, szczególnie w dekadzie lat dwudziestych. Uległy one poprawie dopiero w połowie lat trzydziestych. Natomiast warunki egzystencji personelu zawodowego tej jednostki były bardzo trudne przez cały czas, ze względu na złą sytuację mieszkaniową. Dlatego też za pocieszający należy uznać fakt, że dla znacznej części kadry jednostki pobyt w Pińsku był tylko jednym z etapów na drodze ich wojskowego życia. Natomiast kwestia mieszkaniowa stanowiła problem, którego nie udało się rozwiązać do chwili wybuchu II wojny światowej.

Organizacja i przebieg szkolenia

W pierwszej połowie 1923 r. analfabeci w tej jednostce stanowili aż 19% całkowitego stanu osobowego i byli najliczniejszą grupą w całej MW¹⁷. Dlatego też, zgodnie z wytycznymi w sprawie przymusowego nauczania żołnierzy, z analfabetami wcielonymi do jednostek marynarki organizowano i prowadzono pracę oświatową.

Na początku roku 1923 we Flotylli Pińskiej działalność oświatową realizowano w znacznym wymiarze czasu. Objęte nią były wszystkie grupy osobowe: oficerowie, podoficerowie i marynarze. Odczyty dla oficerów w tej jednostce odbywały się dwa razy w tygodniu (w godzinach 16.00–18.00). Codziennie w godzinach 8.00–9.00 miały miejsce zajęcia dla podoficerów (za wyjątkiem sobót i niedziel). Również każdego dnia odbywały się, w ramach pracy oświatowej, zajęcia dla marynarzy w godzinach 14.00–17.00 (za wyjątkiem sobót i niedziel). Program zajęć dla marynarzy był zróżnicowany, w zależności od posiadanych specjalności. Marynarze o specjalności pokładowej mieli 5 godzin nauki w tygodniu, natomiast maszyniści i palacze 4 godziny¹⁸. W ramach pracy oświatowej realizowano w tych grupach tematy z kilku przedmiotów. Na regulaminy (ogólne) przeznaczano 2 godziny, higienę (ogólną) – 1 godzinę oraz inne pogadanki o tematyce ogólnej – 2 godziny. Jednak realizacja procesu nauki w tym czasie napotykała na znaczne trudności. Wynikały one z braku odpowiednich pomieszczeń, właściwego oświetlenia i konieczności odrywania części lub wszystkich marynarzy od prac w porcie. Także konieczność pełnienia służby wartowniczej przez znaczną grupę marynarzy zmuszała do dwukrotnego powtarzania zajęć programowych¹⁹.

Istotne zmiany w organizacji procesu szkolenia personelu Flotylli Pińskiej zaszły z chwilą objęcia dowództwa jednostki (w lutym 1927 r.) przez

¹⁷ Pismo kierownika wyszkolenia załóg Flotylli Pińskiej do dowódcy flotylli z 5 III 1923 r., CAW, Akta KMW,teczka 245, k. 1. *Vide*: L. Wyszczelski, *Działalność oświatowo-wychowawcza w siłach zbrojnych II Rzeczypospolitej*, [w:] *Przemiany w wojsku i wychowanie*, red. Z. Misztal, Warszawa 1990, s. 17–27.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ *Ibidem*.

kmdr. ppor. W. Zajączkowskiego. W tym czasie nadal duże znaczenie przypisywano pracy oświatowej z marynarzami flotylli. W zimie każdego miesiąca, przez trzy dni w tygodniu (po jednej godzinie) prowadzono pogadanki dla marynarzy. Część z nich tematycznie związana była ze służbą w jednostce²⁰. Wprowadzone zmiany, jakie zaszły w organizacji systemu szkolenia Flotylli Pińskiej z chwilą objęcia obowiązków przez nowego dowódcę, pozytywnie ocenił przebywający po raz drugi w Pińsku, jako szef służby technicznej komendy portu wojennego, inż. Roman Somnicki²¹.

Analiza procesu szkolenia personelu flotylli pod względem merytorycznym pozwala stwierdzić, że obok głównych treści dotyczących podwyższania kwalifikacji specjalistycznych marynarzy, znaczną rangę nadawano działalności oświatowej (w pierwszej połowie lat dwudziestych) i oświatowo-wychowawczej (w późniejszych latach). W całym okresie pokojowym istnienia flotylli, w działalności wychowawczej zwracano też uwagę na przekazywanie wiedzy o dziejach i tradycjach walk oręża polskiego, w tym jednostek rzecznych²².

Działalność kulturalno-oświatowa i udział w niej personelu jednostki

Jedną z form życia kulturalnego personelu był jego udział w różnorodnych przedsięwzięciach o charakterze patriotyczno-religijnym, organizowanych z okazji obchodów świąt państwowych i wojskowych. Dla przykładu, 19 marca 1927 r., z okazji imienin marszałka Polski i ministra spraw wojskowych – Józefa Piłsudskiego, marynarze brali udział w zorganizowanych z tej okazji uroczystościach w garnizonie Pińsk. Flotyllę reprezentował pododdział składający się z 4 podoficerów i 48 marynarzy (z bronią) oraz wszyscy oficerowie wolni od służby. Ponadto referat oświatowy przygotował specjalny odczyt dla marynarzy²³. Z tej okazji awanse na kolejny stopień wojskowy otrzymało 62 marynarzy²⁴.

Obchody święta flotylli w 1930 r. tak relacjonował korespondent miesięcznika „Morze” (i podoficer jednostki) mat Jan Kurek: „Dnia 3 lipca br. w rocznicę bitwy pod Horodyszczami odbyła się na Jeziorze Horodyskim uroczystość święta Flotylli Pińskiej. Wczesnym rankiem wyruszył z Pińska statek z gośćmi do Horodyszcz, gdzie o godz. 10.00 rano w miejscowym kościele odprawione zostało uroczyste nabożeństwo. Następnie okręty i kutry Flotylli przedelfilowały na jeziorze przed dowódcą Flotylli Pińskiej komandorem por. Witoldem Zajączkowskim.

²⁰ Dodatek do rozkazu nr 86 z 29 XII 1927 r., CAW, Rozkazy Flotylli Rzecznej w Pińsku, teczka 4, k. 1.

²¹ Relacja kmdr. por. R. Somnickiego pt. *Wspomnienia ze służby w Marynarce Wojennej*, cz. 1, Sopot 1960, Muzeum Marynarki Wojennej w Gdyni, sygn. nr 23, s. 20–21.

²² L. Wyszczelski, *op. cit.*, s. 17–27.

²³ Rozkaz nr 24 z 18 III 1927 r., CAW, Rozkazy dowódcy Flotylli Pińskiej, bp.

²⁴ Rozkaz nr 68 z 10 XI 1928 r., *ibidem*, bp.

Podczas defilady nad Flotyllą unosiły się hydroplany, które następnie osiadły na jeziorze. O godz. 12.00 odbyło się na okrętach śniadanie dla marynarzy²⁵.

Z początkiem lat trzydziestych dla personelu flotylli organizowano już masowe formy działalności kulturalno-oświatowej, a życie kulturalne w jednostce na przełomie roku 1931/1932 oceniono bardzo pozytywnie²⁶. Możliwości organizowania różnorodnych form życia kulturalnego w Pińsku poprawiły się z chwilą podporządkowana flotylli na stałe własnej orkiestry. Nastąpiło to w kwietniu 1932 r.²⁷

W połowie lat trzydziestych szef KMW wydał zarządzenie, które normowało prowadzenie i organizację działalności kulturalno-oświatowej w MW. We Flotylli Pińskiej na kierownika pracy kulturalno-oświatowej wyznaczono dowódcę jednostki, który poprzez referentów oświatowych kierował nią w podległych sobie pododdziałach. Dowódca Kadry Szeregowych Flotylli i komendant portu organizowali pracę kulturalno-oświatową w podległych pododdziałach, przy pomocy wyznaczonych przez siebie oficerów oświatowych, etatowo pełniących inne funkcje. Oficerowie oświatowi mieli do pomocy podoficerów oświatowych, wyznaczanych przez dowódców poszczególnych pododdziałów. Podoficerowie ci pełnili te funkcje niezależnie od etatowych obowiązków służbowych.

W dywizjonach ich dowódcy organizowali pracę kulturalno-oświatową przy pomocy oficera flagowego lub innego oficera (wykonującego dodatkowo obowiązki oficera oświatowego). Natomiast dowódcy okrętów prowadzili pracę kulturalno-oświatową, uwzględniając wielkość obsady etatowej jednostek pływających. Na tych jednostkach, gdzie nie było więcej niż dwóch oficerów, prowadzono ją przy pomocy jednego z wyznaczonych oficerów, pełniącego obowiązki oficera oświatowego jednocześnie ze swoimi obowiązkami na okręcie²⁸. Zgodnie z zarządzeniem szefa KMW z 26 marca 1936 r., we Flotylli Pińskiej wyznaczono grupę osób do pełnienia obowiązków oficerów oświatowych w dywizjonach²⁹.

W organizowaniu życia kulturalnego czynnie uczestniczyła społeczna organizacja „Rodzina Wojskowa”, której koło działało przy flotylli. Między innymi na pożegnanie karnawału, 9 lutego 1936 r. w teatrze hr. Holcmana w Pińsku, przy jej udziale wystawiono wielką rewię pt. *Ostatnia niedziela*. Impreza ta spotkała się z uznaniem i znacznym rezonansem wśród mieszkańców miasta³⁰.

Analiza form działalności kulturalno-oświatowej prowadzonej wśród personelu Flotylli Pińskiej pozwala zauważyć, że w jednostce tej dysponowano dosyć

²⁵ Święto Flotylli Pińskiej, „Morze” 1930, nr 7, s. 19. Cf. J. Kurek, *Flotylla Pińska. Święto, „Żołnierz Polski”* 1931, nr 32, s. 735.

²⁶ S. Korsak, *Flotylla Pińska w zimie...*, s. 84.

²⁷ Rozdzielnik instrumentów i przyborów muzycznych; Rozkaz dzienny szefa KMW nr 112 z 30 IV 1932 r., CAW, Akta KMW, teczka 126, bp.; Rozkaz szefa KMW nr 44 z 19 V 1932 r., *ibidem*, teczka 153, bp.

²⁸ Rozkaz nr 44 z 10 V 1935 r., CAW, Rozkazy dowódcy Flotylli Pińskiej, bp.

²⁹ S. Korsak, *Ostatnia niedziela w Pińsku*, „Wiarus” 1936, nr 14, s. 344.

³⁰ *Ibidem*.

ograniczoną bazą materiałową, niezbędną do tej działalności, a pracownicy zajmujący się tą działalnością, poza personelem oficerskim i częściowo podoficerskim, nie zawsze posiadali właściwe przygotowanie. Pomimo tego udział różnych zespołów i reprezentacji flotylli w uroczystościach patriotyczno-religijnych, państwowych i wojskowych, często przy współudziale mieszkańców Pińska i okolic, wywierał pozytywny wpływ na integrację ludności zamieszkującej te ziemie, a także popularyzację wojska wśród ludności cywilnej³¹.

Życie sportowe

Na początku lat dwudziestych XX w. w rozwoju masowego ruchu sportowego w jednostkach MW napotymano na liczne trudności. Podobnie było we Flotylli Pińskiej. Zajęcia sportowe w tej jednostce odbywały się w terenie odkrytym dopiero z chwilą rozpoczęcia sezonu letniego (piłka nożna, pływanie, zawody w wiosłowaniu dla załóg). Sytuacji nie ułatwiał fakt, że we flotylli znajdowały się w tym czasie tylko dwie piłki nożne oraz ubiory sportowe dla jednej drużyny. Prymitywne przyrządy gimnastyczne i sportowe były dopiero wykonywane. Jednostka nie posiadała własnego terenu do gier sportowych (w tym zakresie korzystała z boiska 84 pp.), a ćwiczenia gimnastyczne organizowano na placu koszarowym. Zajęcia sportowe realizowano w niewielkim wymiarze czasu. Dla przykładu w maju 1924 r. we Flotylli Pińskiej na gimnastykę poświęcano dziennie 30 min. Na grę w piłkę nożną w ciągu tygodnia przeznaczano od 6 do 10 godzin³².

Dopiero z objęciem obowiązków dowódcy przez kmdr. ppor. W. Zajączkowskiego do uprawiania sportu we flotylli zaczęto przywiązywać większą wagę. W drugiej połowie lat dwudziestych podczas zawodów sportowych Flotylli Pińskiej realizowano już kilkanaście dyscyplin³³.

W latach trzydziestych na stałe do kalendarza imprez sportowych weszły zawody, w których uczestniczyły różne zespoły Flotylli Pińskiej. Dla przykładu, w ostatnich dniach października 1931 r. odbyły się zawody w piłce nożnej, o puchar przechodni m. Pińska, w czasie których po raz drugi z rzędu puchar ten znalazł się w posiadaniu drużyny flotylli (klub sportowy „Kotwica”)³⁴.

Dzięki systematycznemu rozwojowi sportu, na początku lat trzydziestych, znacznie podniosła się sprawność personelu jednostki. Świadczył o tym fakt nadania 526 osobom (oficerom i podoficerom) Państwowej Odznaki Sportowej przez Wojewódzki Komitet WFIPW w Brześciu³⁵.

³¹ M. Sikorski, *Wychowanie i organizacja pracy kulturalno-oświatowej w wojsku II Rzeczypospolitej*, „Przegląd Moski” 1993, nr 2, s. 25–30.

³² Pismo dowódcy Flotylli Pińskiej do KMW z 29 V 1923 r., CAW, Akta KMW, teczką 257, k. 1.

³³ Rozkaz nr 40 z 22 VI 1928 r., CAW, Rozkazy dowódcy Flotylli Pińskiej, s. 1.

³⁴ J. Kurek, *Ze sportu Flotylli Rzecznej*, „Wiarus” 1931, nr 49, s. 1055.

³⁵ Rozkaz nr 83 z 1 XII 1932 r., CAW, Rozkazy dowódcy Flotylli Pińskiej, s. 1.

Również w ostatnim roku funkcjonowania Flotylli Rzecznej w Pińsku, podczas zawodów szermierczych (10–12 marca 1939 r.) w Gdyni o mistrzostwo WKS MW, zawodnicy WKS „Kotwica” odnieśli liczący się sukces. Zajęli pierwsze miejsce i zdobyli nagrodę przechodnią szefa KMW (po raz piąty tytuł mistrzowski)³⁶. Także sekcja piłki nożnej WKS „Kotwica” w 1939 r. odniosła kilka zwycięstw. Piłkarze wygrali „Wielkanocny turniej piłkarski” i po raz trzeci z rzędu zdobyli puchar prezydenta m. Pińska. O przewadze tego zespołu nad pozostałymi drużynami świadczą wyniki uzyskane w czasie rozgrywek. Dla przykładu WKS „Kotwica” pokonał RKS „Jutrzniew” w stosunku 22 do 0, a ŻTS „Makabi” w stosunku 11 : 0³⁷.

Oceniając formy życia sportowego personelu Flotylli Pińskiej można stwierdzić, że były one dosyć ograniczone (głównie do sportów typowo letnich), ze względu na skromną bazę lokalową i sprzętową znajdującą się w dyspozycji jednostki. Pomimo tego zawodnicy różnych zespołów i reprezentacji flotylli wielokrotnie zajmowali czołowe lokaty w zawodach organizowanych na szczeblu regionalnym, MW, a nawet Sił Zbrojnych. Mając na uwadze uzyskanie wysokich wyników we współzawodnictwie pomiędzy jednostkami MW, nie zapominano też o pozostałych marynarzach i kadrze, którzy uczestniczyli w różnych imprezach sportowych, organizowanych na bazie macierzystej jednostki w Pińsku.

Działalność społeczna

We Flotylli Pińskiej, podobnie jak w innych jednostkach wojskowych, funkcjonowało szereg instytucji zajmujących się różnorodną działalnością społeczną. Działalność tę prowadziła liczna grupa kadry, personel cywilny i rodziny. W jednostce funkcjonowały: sądy honorowe dla oficerów, koło organizacji „Rodzina Wojskowa”, koło portowe Związku Rezerwistów w Pińsku, koło nr 7 Ligi Obrony Przeciwlotniczej i Przeciwgazowej (LOPP) w Pińsku oraz ognisko podoficerów.

Sąd honorowy dla oficerów młodszych działał w tej jednostce już na początku lat trzydziestych. W roku 1932 w skład sądu wchodziło siedmiu oficerów, a jego przewodniczącym był kpt. mar. Rudolf Kuzio³⁸.

W połowie lat trzydziestych znaczną działalność przy jednostce rozwinęła filia „Rodziny Wojskowej”. Między innymi 29 stycznia 1934 r. amatorski zespół tej organizacji wystawił w teatrze hr. Holcmana sztukę Józefa Korzeniowskiego pt. *Karpaccy górale*. Reżyserem przedstawienia był kpt. mar. Czesław Basiński.

³⁶ J. Kurek, *WKS „Kotwica” mistrzem szermierczym WKS-ów MW*, „Wiarus” 1930, nr 15, s. 501; i dem, *Z życia WKS Pińsk*, „Wiarus” 1939, nr 15, s. 501; i dem, *Życie sportowe WKS Pińsk*, „Żołnierz Polski” 1939, nr 11, s. 260; i dem, *Z życia sportowego Flotylli Rzecznej*, „Żołnierz Polski” 1939, nr 8, s. 160; Rozkaz dzienny nr 29 z 2 V 1939 r., CAW, Rozkazy szefa KMW, s. 1.

³⁷ J. Kurek, *Sukcesy piłkarskie WKS „Kotwica”*, „Wiarus” 1939, nr 20, s. 658; i dem, *Znakomita forma marynarzy Pińska*, „Wiarus” 1939, nr 19, s. 471.

³⁸ Rozkaz szefa KMW nr 7 z 27 I 1932 r., CAW, Akta KMW, teczka 153, k. 1.

Sztukę wystawiano trzy razy, przy sali pełnej publiczności. Imprezę urozmaicił występ orkiestry flotylli. Organizacja ta znalazła pomoc i wsparcie materialne ze strony korpusu podoficerskiego, który wyasygnował z kasy ogniska podoficerskiego kwotę 500 zł na jej rozwój. W udostępnionym przez podoficerów lokalu odbywały się pogadanki, zebrania, próby i przedstawienia teatralne oraz kursy gospodarcze. Funkcję prezesa koła pełniła żona dowódcy jednostki, pani Anna Zajązkowska³⁹.

Flotylla Pińska wspomagała swoimi siłami i środkami także imprezy o charakterze regionalnym, organizowane przez władze cywilne województwa poleskiego. Między innymi od 23 do 30 czerwca 1935 r. odbywał się w Pińsku (zorganizowany po raz pierwszy) „Tydzień Polesia”, w którym wzięło udział kilkanaście jednostek pływających oraz orkiestra flotylli i 84 psp. W ramach tej imprezy zorganizowano „Pierwszą Polską Wystawę Regionalną” i puszczanie wianków. W ostatnim dniu odbyły się wyścigi koników poleskich, wycieczki i zawody sportowe⁴⁰.

Działalność koła portowego Związku Rezerwistów w Pińsku dotyczyła głównie przygotowania różnych uroczystości oraz wygłaszania okolicznościowych referatów. W roku 1936 na 28 zebraniach koła wygłoszono ogółem 52 wykłady z zakresu wyszkolenia wojskowego. Świadczone też pomoc zimową dla bezrobotnych, a członkowie koła współuczestniczyli w różnorodnych akcjach o szerszym zasięgu (np. budowy samolotu „Polesie”)⁴¹.

Koło Związku Rezerwistów współpracowało też z innymi organizacjami, z którymi wspólnie realizowano różne imprezy. Przykładem może być: zbiórka fantów na loterię LOPP, kwesta uliczna na Polską Macierz Szkolną i Caritas, loteria i zbiórka fantów z okazji Święta Morza. Tylko w 1937 r. z takich imprez uzyskano dochód w wysokości 567 zł⁴². Działające przy warsztatach flotylli koło nr 7 LOPP w Pińsku liczyło 500 członków (według stanu na 1 stycznia 1936 r.). Jednak w roku następnym nastąpił znaczny spadek liczby członków koła, spowodowany zmniejszeniem zatrudnienia w WPMW w Pińsku oraz ograniczeniem czasu pracy do trzech dni w tygodniu. W związku z niewielkimi zarobkami, niektórzy członkowie koła nie byli w stanie opłacać miesięcznych składek bądź też płacili je nieregularnie. Na księżeczce oszczędnościowej w PKO koło dysponowało oszczędnościami w wysokości 13 054 zł. W tym samym roku księgozbiór biblioteki powiększył się o 30 pozycji (z 10 do 40)⁴³.

W drugiej połowie lat trzydziestych prezesem koła był kmdr ppor. w st. spocz. inż. Stanisław Sokołowski. W tym czasie nastąpił wzrost liczby członków tej

³⁹ J. Kurek, *Z działalności filii „Rodziny Wojskowej” przy Flotylli Rzecznej w Pińsku*, „Wiarus” 1934, nr 8, s. 190.

⁴⁰ J. Kurek, *Tydzień Polesia*, „Wiarus” 1935, nr 29, s. 704.

⁴¹ Sprawozdanie Koła Portowego Związku Rezerwistów za 1936 r., k. 1.

⁴² Sprawozdanie referenta wychowania obywatelskiego za 1937 r., CAW, Akta KK, teczka 870, s. 1.

⁴³ Sprawozdanie z działalności zarządu koła nr 7 LOPP w Pińsku za okres od 18.01.1936 r. do 16.01.1937 r., *ibidem*, s. 1.

organizacji. Według stanu z 1 stycznia 1937 r., koło liczyło 374 osoby, natomiast w roku następnym już 586.

Rola koła LOPP w Pińsku sprowadzała się do działalności informacyjno-propagandowej. Eksponowano gazetki „Nowiny LOPP” i plakaty, w świetlicy warsztatów prenumerowano fachowe czasopisma, organizowano kwesty uliczne, wykonywano modele obiektów lotniczych, które prezentowano w stoisku LOPP w czasie Jarmarku Poleskiego. Stan posiadania biblioteki koła w roku 1937 powiększył się z 40 do 56 tomów⁴⁴.

Przy flotylli funkcjonowało też ognisko zrzeszające podoficerów jednostki, które integrowało stosunkowo liczną grupę personelu poprzez uczestnictwo członków w imprezach kulturalnych i towarzyskich. Członkowie ogniska, w 1937 r., organizowali pożegnania kolegów odchodzących do innych jednostek MW oraz spotkania czołowych sportowców (oficerów i podoficerów) – uczestników mistrzostw tej formacji⁴⁵.

W drugiej połowie lat trzydziestych personel flotylli sprawował opiekę na Szkołą Powszechną Polskiej Macierzy Szkolnej w Dzikowiczach Małych na Polesiu⁴⁶. Szkoła ta, będąca dwuklasową placówką oświatową, znajdowała się w jednej z najuboższych wsi w powiecie pińskim. Od roku 1938 nauczycielkę opłacali opiekunowie z korpusu oficerskiego i podoficerskiego, a także marynarze flotylli. Ponadto personel jednostki zaopatrzył szkołę w: radioodbiornik, broszury, mapę, globus i szereg innych pomocy naukowych. Marynarze organizowali dla uczniów imprezy turystyczne i rekreacyjne. Na obchody Święta Morza (28 czerwca 1938 r.) zafundowano dzieciom ze szkoły w Dzikowiczach Małych wycieczkę statkiem do Pińska. Na czas pobytu w mieście dzieci zamieszkały u swoich opiekunów, a wyżywienie otrzymały w kasynie. Atrakcją dla nich było zwiedzanie zabytków Pińska i projekcja filmu⁴⁷. W roku 1939 personel flotylli udzielał pomocy szkołom na terenie Polesia – jednej w Dzikowiczach Małych i drugiej w Korobiu. Na zakup wyposażenia dla szkoły w Korobiu przeznaczono fundusze uzyskane z zabawy karnawałowej⁴⁸.

Działalność społeczna kadry, marynarzy i pracowników cywilnych Flotylli Pińskiej stanowiła ważny element uzupełniający życie kulturalno-oświatowe i sportowe jednostki. Dzięki niej postępował proces integracji różnych grup środowiskowych. Działalność ta służyła również kształtowaniu pozytywnego obrazu wojska (i MW) wśród mieszkańców Polesia.

⁴⁴ Sprawozdanie z działalności zarządu koła nr 7 LOPP za 1937 r., *ibidem*, s. 1.

⁴⁵ S. Wieczorkiewicz, *Z działalności ogniska podoficerów Flotylli Rzecznej*, „Wiarus” 1938, nr 42, s. 1365.

⁴⁶ Rozkaz nr 36 z 20 VI 1939 r., CAW, Rozkazy dowódcy Flotylli Pińskiej, s. 1.

⁴⁷ J. Kurek, *Marynarze dzieciom poleskim*, „Wiarus” 1939, nr 7, s. 228; S. Wieczorkiewicz, *Marynarze Flotylli dzieciom Polesia*, „Żołnierz Polski” 1939, nr 9, s. 200.

⁴⁸ *Na wodnych szlakach Flotylli Rzecznej*, „Wiarus” 1939, nr 15, s. 499.

Podsumowując należy uznać, że istnienie Flotylli Pińskiej przyniosło liczne pozytywy. Jednostka ta w ciągu całego okresu funkcjonowania stała się szkołą życia i służby dla wielu tysięcy marynarzy, podoficerów, oficerów i pracowników cywilnych, których los rzucił na Polesie. W jej warsztatach i innych służbach znalazła zatrudnienie duża grupa pracowników cywilnych, głównie miejscowych. To właśnie w tej jednostce mieli oni możliwość zapoznania się z techniką wojskową, uzyskania dodatkowej wiedzy i podniesienia swoich kwalifikacji przydatnych w dalszym życiu. Wielu z nich zdobyte w tym czasie umiejętności z powodzeniem wykorzystano później w życiu cywilnym, w okresie wojny i okupacji oraz przy odbudowie, po raz kolejny, państwowości polskiej.

Bibliografia

ŹRÓDŁA ARCHIWALNE

Centralne Archiwum Wojskowe w Warszawie [CAW]

Akta Generalnego Inspektoratu Sił Zbrojnych,teczka 430.

Akta Kierownictwa Marynarki Wojennej [Akta KMW],teczki 117, 119, 126, 153, 245, 257, 443, 570, 672.

Akta Korpusu Kontrolerów [KK],teczki 55, 605, 870.

Dział wydawnictw fachowo-wojskowych, sygn. nr 511, Regulamin Służby na Okrętach RP, Warszawa 1932.

Rozkazy dowódcy Flotylli Pińskiej.

WSPOMNIENIA NIEPUBLIKOWANE

Muzeum Marynarki Wojennej w Gdyni

Relacja kmdr. por. R. Somnickiego pt. *Wspomnienia ze służby w Marynarce Wojennej*, cz. 1, Sopot 1960 (odpis w zbiorach autora), sygn. nr 23.

PRASA

Dyskant J., *Flotylla Rieczne i ich miejsce w planach wojennych II Rzeczypospolitej*, „Przegląd Morski” 1989, nr 4, s. 65–82.

Dyskant J., *Wojenna Flotylla Wiślana Polskiej Marynarki Wojennej (grudzień 1918 – październik 1925)*, „Studia i Materiały do Historii Wojskowości” 1988, t. XXXI, s. 203–274.

Korsak S., *Flotylla Pińska w zimie*, „Żołnierz Polski” 1931, nr 4, s. 84.

Korsak S., *Ostatnia niedziela w Pińsku*, „Wiarus” 1936, nr 14, s. 344.

Kurek J., *Flotylla Pińska. Święto*, „Żołnierz Polski” 1931, nr 32, s. 735.

Kurek J., *Marynarze dzieciom poleskim*, „Wiarus” 1939, nr 7, s. 228.

Kurek J., *Sukcesy piłkarskie WKS „Kotwica”*, „Wiarus” 1939, nr 20, s. 658.

Kurek J., *Tydzień Polesia*, „Wiarus” 1935, nr 29, s. 704.

- Kurek J., *WKS „Kotwica” mistrzem szermierczym WKS-ów MW*, „Wiarus” 1939, nr 15, s. 501.
- Kurek J., *Z działalności filii „Rodziny Wojskowej” przy Flotylli Rzecznej w Pińsku*, „Wiarus” 1934, nr 8, s. 190.
- Kurek J., *Z życia sportowego Flotylli Rzecznej*, „Żołnierz Polski” 1939, nr 8, s. 160.
- Kurek J., *Z życia WKS Pińsk*, „Wiarus” 1939, nr 15, s. 501.
- Kurek J., *Ze sportu Flotylli Rzecznej*, „Wiarus” 1931, nr 49, s. 1055.
- Kurek J., *Znakomita forma marynarzy Pińska*, „Wiarus” 1939, nr 19, s. 471.
- Kurek J., *Życie sportowe WKS Pińsk*, „Żołnierz Polski” 1939, nr 11, s. 260.
- Na wodnych szlakach Flotylli Rzecznej*, „Wiarus” 1939, nr 15, s. 499.
- Sikorski M., *Wychowanie i organizacja pracy kulturalno-oświatowej w wojsku II Rzeczypospolitej*, „Przegląd Morski” 1993, nr 2, s. 25–30.
- Święto Flotylli Pińskiej*, „Morze” 1930, nr 7, s. 19.
- Wieczorkiewicz S., *Marynarze Flotylli dzieciom Polesia*, „Żołnierz Polski” 1939, nr 9, s. 200.
- Wieczorkiewicz S., *Z działalności ogniska podoficerów Flotylli Rzecznej*, „Wiarus” 1938, nr 42, s. 1365.
- Zaleski M., *Zakwaterowanie rodzin podoficerów zawodowych w Pińsku*, „Wiarus” 1931, nr 36, s. 780.

OPRACOWANIA

- Bieniecki I., *Flotylla Rzeczna Polskiej Marynarki Wojennej w Pińsku w latach 1925–1935 w świetle sprawozdań inspektorów armii i oficerów Korpusu Kontrolerów*, Toruń 2005.
- Tomczyk Cz., *Marynarska odyseja*, Gdańsk 1986.
- Wyszczelski L., *Działalność oświatowo-wychowawcza w siłach zbrojnych II Rzeczypospolitej*, [w:] *Przemiany w wojsku i wychowanie*, red. Z. Misztal, Warszawa 1990, s. 17–27.

IRENEUSZ BIENIECKI

Service and daily life of the personnel of the River Navy Flotilla in Polesie in the years 1919–1939

The article presents the organization of the service and daily life of sailors, non-commissioned officers and officers of the Flotilla River Navy operating in Polesie in the years 1919–1939. Discussed, among others such issues as: course of service on vessels and subunits, living and serving conditions, organisation and course of training, cultural-educational and sports activities and social activities of personnel.

Keywords: Flotylla River in Polesie, life and service of sailors on the River Flotilla.